

דרכי אורה

משולחנו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א פרשת כי תשא - פורים תשפ"ה (70)

'מרדכי מן התורה מנין'

הקבלה שבידים והגמרא שבפיהם בשביל בת קול ואם לאו, ודומה למה שכתב (דברים יג) כי מנסה ה' אלהיכם אתכם ע"ש, והיינו שיתכן שיעשה הקב"ה נסים כעין נביא שקר שאמרה תורה ע"ז 'ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים וגו', לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' אתכם לדעת הישכם אהבים את ה'א בכל לבבכם ובכל נפשכם'.

ומעתה י"ל בביאור"ד הגמ' מרדכי מה"ת מנין, דאף שראה מרדכי הצלחת ישראל ע"י שנתקברו לגויים ונהנו מסעודתו של אותו רשע, ואחשורוש עשה כרצון איש ואיש וה"ו לא הכריחם לעבור על דתם, והקרוב אליו כרשנא שתר ושאל עצות מהחכמים, ממש אחתלתא דגאולה,

לפני בני ישיבות ערב פורים תשס"ט

בין אדם לחבירו זה אש

בתקופה בה למדתי בישיבת לומז'א בפ"ת, היו מתאספים כל בני הישיבה לביל פורים לסעודת משתה ושמחה, כשבראש הבחורים הסבו המבוגרים והחשובים שבבני הישיבה שהיו מכונים "העלטערס", לימים הם התפרסמו כגדולי מרביצי התורה, אך כבר אז היו לשם ולתהילה בגדלותם בתורה. לסעודה זו היו מגיעים להשתתף אף ראשי הישיבה שהיו מעוררים את הבחורים בגדלותם וסגולתם של ימי הפורים. וכמו כן הבחורים המבוגרים היו מתכבדים לשאת דברי תורה מעניני דיומא.

שנה אחת, בעת שנכנס אחד מרבני הישיבה להשתתף בסעודה, קם אחד הבחורים, שהיה נחשב אף הוא לאחד מחשובי הלמדנים בישיבה, והכריז בקול גדול - 'ויבוא' כבטעמי המגילה, מה שעורר שחוק גדול בקרב כל הבחורים.

ואני מעיד, כי אותו בחור שהיה מובטח לו, לפי עוצם שקיעותו והתמדתו בתורה, שיהיה לאחד מגדולי ישראל, שמאומה לא יצא ממנו, ועד היום אני מכיר את אותו אחד. ואני בטוח, שכל זה הוא כתוצאה מאותה הקריאה הכ"כ מזלזלת. כמה נורא הדבר שבימי הפורים חושבים שאפשר לזלזל בת"ת, ובפרט תלמידים ברבותיהם, שמלבד הענין הזה שעוברים באיסור חמור של ביזוי ת"ת, הלא הדברים גם מוכיחים כמה ערך יש לאותם תלמידים לתורה וחכמיה, הלא כבר אמרו חז"ל אדם ניכר בכוסו וכו'. והן הן הדברים שאיסור נורא לזלזל בכל אדם כמה איסורים חמורים אדם יכול לעבור. הרי בין אדם לחבירו זה אש. צריכים להיזהר נורא מזה.

קימעה קימעה, וכשציוה המלך שכולם יכרעו וישתחוו להמן הי' צריך מרדכי לחשוש שלא להתגרות בו ולעורר זעמו, בפרט שכבר ראה שאפשר לינצל ע"י התקרבות לרשעים, ומ"מ לא קם ולא זע, א"א להתחשב כלום בשום סימן ואפי' בנס אם זה כנגד התורה והקבלה, וזהו מרדכי מה"ת מר דרור.

ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו' (ל, כ"ג) בגמ' חולין דקל"ט ב' אמרי ל'י פפונאי לרב מתנה רמו למרדכי מה"ת מנין א"ל מר דרור ומתרגמינן מרי דכיא, ודברי הגמ' צריכים ביאור. והנה המפטם את השמן הוא א' מל"ו כריתות שבתורה, ונחלקו תנאים בפ"ק דכריתות איך היו עושים את שמן המשחה ולר"י הי' נעשה בנס, דבלא"ה אפי' לסוך את העיקרים אינו מוספיק, ויש להק' איך שייך לעבור על לאו זה שחייבים עליו דווקא אם עושה 'כמוהו' ממש.

ואמר בזה מו"ח מרן זצ"ל, שזה לעומת זה עשה אלוקים וי"ל כי אם ח"ו יבא א' לפטם את השמן באיסור כרת, באותה שעה יארע לו נס ויהי' לו שמן י"ב לוג לבשל את העיקרים. והוא דבר

מבהיל שא"א להתפעל כלום ממועשי נסים, יתכן שהקב"ה יעשה נס לאדם חוטא כדי שיוכל לחטוא ויתחייב בזה עונש כרת. והוא כעין ד' רבנו נסים גאון הידועים בברכות ד"ט א' המובאים בשיטמ"ק פ' הזהב (ב"מ דנ"ט ב') "שלא היתה הכוונה אלא לנסות את החכמים אם יניחו

'הורד עדיך מעליך'

'כאיש אחד בלב אחד', וכאן נוסף על החני' 'כאחד' שהי' רק בשוא"ת, אלא גם 'ויען כל העם קול אחד' דיבור וקבלה שנעשו קול אחד ממש כאיש אחד. ובאמת כשעשו בני ישראל את העגל, כבר נפרדו דרכיהם זה מזה, שהרי הרגו את חור, וגם אהרן התיירא שיהרגוהו וכבר אינם כגוף א', וכן מפורש בדרשת חז"ל (ילקוט הושע רמז תקכ) רבי אומר גדול השלום שאפי' עובדים אליילים ושלוים ביניהם כביכול אינו יכול לשלוט בהם שנא' (הושע ד') 'חבור עצבים אפרים הנח לו', אבל משנחלקו מהו אומר (שם י') 'חלק לבם עתה יאשמו', הא גדול השלום ושנואה המחלוקת ע"כ, ומבואר שאם הי' שלום ביניהם לא היו נענשים אפי' על חטא העגל. ומעתה י"ל דאמנם כיון ששמעו העם דברי הקב"ה 'כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה', הבינו מיד גודל חטאם כמ"ש 'וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו', אך כל החרטה שלהם הי' מעצם החטא של הע"ז ועוד לא תיקנו את הפירווד ביניהם להיות גוף א', ובע"כ ה'עדי' שלהם ר"ל דם הברית שהוזהר על חלק מבנ"י כבר לא הי' על הכלל, וזהו ביאור הכתוב 'ולא שתו איש עדי עוליו'. ונוסף ע"ז מה שהיו בבחינת 'חלק לבם עתה יאשמו' וראויים ליענש על חטא ע"ז, זהו שאמר הקב"ה למשה רגע אחד אעלה בקרבך וכליטיך, ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך, וע"ד שכ' הספורנו: אותה ההכנה הרוחנית הנתונה לך באותו המעמד הנכבד הורידה מעליך וכו' ואדעה מה אעשה לך שלא תהי' ראוי אז לעונש כ"כ גדול עכ"ל, והוא מכוון כלפי אלו שזכו במציאות שנגעו בהם דם הברית על בגדיהם והוכחו עי"ז לדרגה רוחנית גבוהה, אותם ציוה הקב"ה ביחוד שיוורידו עדי זה מעליהם כדי שלא ייענשו בכליון ר"ל.

וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדי עוליו. ויאמר ד' אל משה וגו' ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר החרב (ל"ג, ד - ו)

צריך ביאור מה שציוה הקב"ה שיוורידו עדים מעליהם והכתוב מעיד עליהם שאכן עשו כן, וא"כ מהו שנכתב כבר מקודם 'ולא שתו איש עדי עוליו'. והנה הביא רבנו בחיי בשם הר"ח שעדים של ישראל הי' דם הברית אשר כרת הקב"ה עמם בהר סיני וזרקו משה עליהם, כמ"ש בס"פ משפטים (לעיל כד, ח') 'ויקח משה את הדם וזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה'. ואלו הטיפי דמים שזרק עליהם משה היו התכשיט הגדול ביותר שזכו בו ישראל באותה שעה יעו"ש בדבריו, והם קילורין לעינייכם.

ובאמת לא יתכן שאותו חצי הדם ששם משה באגנות הי' מוספיק להזות על כל אחד מכלל ישראל, אלא צ"ל שכן הוא בכל הזאת מי חטאת על מקצת גוף מהני להעלות את כל הגוף מטומאה לטהרה, וגם יציקת שמן המשחה והזאת טיפי דמים על מקצת הגוף מהני לקדש כהנים וכלי שרת וכו"ע"ז עוד הרבה, ה"נ כשמוזים על מקצתם של כלל ישראל המאוחדים לגמרי כאיש א' בלב א', מיקרי שהגיעה הזאה זו בכל הגוף של כלל ישראל לטהרם ולקדשם. ואכן נאמר שם (פס' ג') 'ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה' ולד' רש"י שם פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות ופס' זה נאמר בד' סיון, ויש ללמוד מלשון הכתוב שכבר באותה שעה נתעלו בני ישראל בדרגתם על עניינם ג' ימים קודם לכן בר"ח סיון שנא' (לעיל יט) 'ויחן שם ישראל נגד ההר' ופרש"י

תפילת המנחה

וכ' בעל הטורים בזה"ל: 'אכפרה ב' במסורה 'אכפרה בעד חטאתכם', (בראשית לב) 'אכפרה פניו במנחה'. זהו שאמרו (ברכות ו', ב') לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, 'אכפרה בעד חטאתכם' להתפלל עליכם, מתי 'אכפרה

ויהי ממתרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל ד' אולי אכפרה בעד חטאתכם. וישוב משה אל ד' ויאמר וגו' מהני נא מספרך אשר קתבת (ל"ב, ל - ל"ג)

פניו במנחה' עכ"ל.

ויש כאן חידוש ופלא, שלא הי' סיפק בתפילתו של משה רבינו לכפרת חטא העגל, ואפי' בשעה שאמר 'ואם אין מוחני נא מספרך אשר כתבת' ואחז"ל (ברכות דל"ב) מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם, אבל לא הי' כ"ז מועיל אם לא הי' משלמות סגולת תפילת המנחה לכפר בעד חטאתם, וכמו שאחז"ל שאליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה.

ויל"פ עפ"י מדרש חז"ל (ב"ר לך לך פי"ד) עמ"ש אברהם אבינו (בראשית טו) 'במה אדע כי אירשנה': ר' חייא בר"ח אמר לא כקורא תגר אלא א"ל באיזו זכות וכו' הראה לו ג' מיני פרים וג' מיני שעירים וג' מיני אילים ותור וגזול, ובמדרש שם נתפרשו כל הקרבנות שהראה לו שבזכותן יתקיימו בארץ כמו שהאר"ק שם רש"י להביאם, ואח"כ איתא שם פלוגתא דרשב"י ורבנן עה"פ ויקח לו את כל אלה, רשב"י אומר כל הכפרות הראה לו ועשירית האיפה לא הראה לו (ר"ל שרק אלה לקח לו ולא עשירית האיפה שלא נתפרשה כאן) ורבנן אמרי אף עשירית האיפה הראה לו, נאמר כאן 'ויקח לו את כל אלה' ונאמר להלן (ויקרא ב') 'והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה' (והיינו שגם המנחה היא בכלל 'אלה'), וצ"ב מ"ש עשירית האיפה מכל הקרבנות דאף לרבנן שהראה לו אבל מה טעם לא נתפרשה להדיא.

ונראה עפ"י מאחז"ל שהביא רש"י עה"פ (ויקרא ב') 'ונפש כי תקריב' לא נאמר נפש בכל קרבנות אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה - עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו ע"כ, ובמדרש ויק"ר פר' ג' מעשה באשה א' שהביאה קומץ של סולת והי' כהן מבזה עליה ואמר ראו מה הן מקריבות, מה בזה לאכול, מה בזה להקריב, נראה לכהן בחלום אל תבזה עליה כאילו נפשה הקריבה, והרי דברים ק"ו ומה אם מי שאינו מקריב נפש - כתיב בו נפש, מי שהוא מקריב נפש עאכ"כ כאילו נפש הקריב ע"כ, וי"ל דהיינו דאמרי רבנן 'עשירית האיפה הראה לו' אף שלא נתפרש כן להדיא, שאי"ז כשאר כל הקרבנות שרק הם עצמם הם הנקריבים והוצרך אברהם אבינו להביאם בפועל כדי שיראהו הקב"ה זכותם, ושאינו זכות קרבן מנחה שהראהו הקב"ה לאברהם בלי שהי' צורך להביא עשירית האיפה בפועל, כיון שעיקרה מ"ש הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב את נפשו, ור"ל כשנותן העני את כל רצונו ומה שביכולתו הלא באמת נותן את נפשו והיא עצמה נקרבת לפני ה', ובחינה זו ג"כ הראה הקב"ה כאן לאברהם אבינו, שגם כשלא יהי' לזרעו כלום יוכלו להקריב את נפשם לפני הקב"ה.

ובגמ' ברכות ד"ה ב' טורף נפשו באפו ופרש"י שנפש היא תפילה שנא' ואשפוך את נפשי לפני ה', שגם ע"י תפילה אפשר לאדם להקריב נפשו, וי"ל

בזה הפס' (תהלים קמא) 'תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב' שתפילה היא משום קרבן מנחה שג"כ יש בה משום הקרבת נפש לפני ה'. ועה"פ ולעבדו בכל לבבכם פרש"י עבודה שהיא בלב וזו היא תפילה שקרוי עבודה שנא' (דניאל ו') אלהך די אנת פלח ל' בתדירא, וכי יש פולחן בבבל אלא על שהוא מתפלל שנא' וכוין פתיחן ל' וגו' וכן בדוד הוא אומר תכון תפילתי קטרת לפניך עכ"ל והיינו שזה נוהג גם בבבל שיהו הקרבת נפש הנוהג בכל מקום מדין הקרבת מנחה. ומעתה י"ל שגם רשב"י ס"ל כן אבל לא הראה הקב"ה לאברהם אבינו ד"ז בברית בין הבתרים, כיון שקרבן נפש א"צ לזה ביהמ"ק וארץ ישראל כמ"ש ת"ח העוסקים בתורה 'בכל מקום' כאילו מקטירין ומגישין לשמי שנא' 'בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה' וכן דניאל הקריב את נפשו בבבל, וא"א לכלול זה עם כל הקרבנות שבזכותן יתקיימו בארץ.

ובני הגאון רבי אברהם ישע"י שליט"א פי' בזה טעם שנקראת התפילה שלפנות ערב בשם 'תפילת המנחה', ע"ש שתפילה זו תיקנה יצחק אבינו, האדם היחיד בכריאה שהי' קרבן לה', ובוה מעלתו גדולה אף יותר ממעלת אברהם אביו שג"כ הושלך לכבשן האש, אך לא נקרא עליו שנקרב באמת כמו יצחק שזכה להיחשב כאילו כבר נזבח ועלה ונשרף כליל ואפרו צבור ע"ג המזבח, והיינו בחינת קרבן מנחה ו'כאילו הקריב נפשו' וכיון שנתבאר שגם ע"י תפילה יכול האדם להקריב נפשו, ע"כ נקראת התפילה שהוא תיקן בשם תפילת מנחה עכ"ד ונכון הוא. ויש להוסיף שייצחק תיקן תפילתו בהר המוריה, ממש אותו מקום שבו עמד המזבח שעליו הקריב את נפשו כמבואר ברש"י פסחים דפ"ח א' ע"ש.

וזהו שאמר משה רבינו לכלל ישראל 'ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם', וכונתו שעולה אל ה' למסור עצמו למיתה עליהם עבור כפרתם, וזהו עיקר ענינה של תפילת המנחה שסגולתה מסירת נפשו של העני שאין לו כבר שום דורון לריצוי ופיוס, רק עשירית האיפה של נפשו נותרה לו שיכול ליתנה מנחה לשמים, וזהו שאנו אומרים בסליחות מי שענה ליצחק אבינו כשנעקד ע"ג המזבח שהעלה עליו הקב"ה כאילו אפרו צבור ומנחה לפניו. וכמה יש להתאונן הרבה על מצבה של תפילת המנחה אצלנו, וגם ביישובות הק' מתפללים תפילה זו מהר יותר משאר תפילות היום, ובפרט יש להתבונן ע"ז ביה"כ שהוא יום תענית ותשובה שנחשבים כהקרבת הנפש לה', וסגולת תפילת המנחה ביום זה גדולה עד מאד. לעתים ממהרים בתפילה זו כדי להספיק את תפילת נעילה, ולכן משקיעים בה פחות כוחות משאר התפילות למרות חשיבותה הגדולה של תפילה זו, והחכם עיניו בראשו.

פנינים למגילת אסתר

'ולא קם ולא זע ממנו'

וְקִרְאוֹת הַמֶּן אֶת מִרְדְּכָי בְשֵׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא קָם וְלֹא זָע מִמֶּנּוּ וַיִּמְלֵא הַמֶּן עַל מִרְדְּכָי חֲמָה (אסתר ה, ט)

נראה לבאר כפל הלשון 'ולא קם ולא זע', עפ"י הגמ' קדושין דל"ב ורב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנא' וה' הולך לפניהם יומם וכו' אינו והא רבא משקי בי הלולא דברי' ודלי קסא כו' ולא קמו מקמי' איקפד כו' ותו רב פפא הוה משקי בי הלולא דאבא מר ברי' ודלי ל' קסא כו' ולא קמו מקמי' ואיקפד אפי' הידור מיעבד ליה בעו, ופירש"י לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו עכ"ל, והכא נמי חשב המן בלבו אפשר מה שאין מרדכי כורע ומשתחוה וכמו"כ אינו קם לפני כיון שסבור שאני מוחל על כבודי כמו שמרדכי עצמו אינו מקפיד כלל על כבודו, אבל האיך אינו זע כלל ואפי' הידור מעט אינו עושה לי לנוע כאילו הי' רוצה לעמוד, וע"ז נתמלא המן חמה.

(מכתי"ק רבינו שליט"א)

'קנאתו במלך, קנאתו בשרים'

וַיֹּאמֶר הַמֶּן אֶף לֹא הִבִּיאה אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר עָשִׂתָה כִּי אִם אוֹתִי וְגַם לְמִחְרָא אֲנִי קְרוּיָה לָהּ עִם הַמֶּלֶךְ (אסתר ה, י"ב)

מגילה דט"ו ב' ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן ר"א אומר פחים טמנה לו כו' ר' יהושע אומר מבית אביה למדה כו' ר"מ אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד, ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, ר' נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסחו דעתן מן הרחמים, ר' יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת, ר"ש בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס, ר"י בן קרחה אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא, רבן גמליאל אומר מלך הפכפכן היה אר"ג עדיין צריכין אנו למודעי דתניא ר"א המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים כו', והק' א' מלומדי השיעור מה עדיפות יש לסברת ר"א המודעי מדרשות כל התנאים.

והשבתי לו בס"ד דאחרי כל סברות התנאים א"ש מה ראתה אסתר שזימנה את המן למשתה הראשון, אבל למה הוצרכה לזמנו למשתה היין גם ביום השני, ולזה השיב רק ר"א המודעי דבפעם הא' 'קנאתו במלך' יען שלא זימנה את אחשוורוש לבד אל המשתה והכניסה גם את המן ביניהם, אבל השרים עדיין לא נתקנאו בו כי הי' אפשר להם לחשוב שבפעם הא' קראה את המן אבל בפעם הב' תקרא תחתיו לשר אחר, אבל כשקראה את המן גם בפעם הב' 'קנאתו במלך קנאתו בשרים'.

(מכתי"ק רבינו שליט"א)